

Извештај о истраживању
Издање научне грађе

Свадбене песме и обичаји Новог Пазара и околине¹

Ања Глишовић

Предмет рада су свадбене песме и обичаји прикупљени од 34 саговорника у Новом Пазару и околини 2018. године. Компаративни фокус усмерен је, с једне стране, на свадбене песме и обичаје Срба и Бошњака/Муслимана, а с друге стране на сличности и разлике прослављања свадбе у руралној и урбаној средини. Традиционални свадбени обичаји опстали су кроз векове и сачували се у народним песмама и у свести народа. У средишту пажње су опис и анализа сегмената свадбе и песама које их прате. Разматрају се: полазак сватова по младу, одлазак невесте у нови дом, венчање, свадбена ношња и свођење младеца. Указано је на сложене везе и релације између традиционалних култура Срба и Муслимана/Бошњака. Прикупљена теренска грађа показала је колико су се стари обичаји и даље задржали у појединим традиционалним кућама и породицама.

Кључне речи: Нови Пазар, свадба, народне песме, народни обичаји, ритуал, Срби, Бошњаци/Муслимани

1. Свадбена церемонија

Јеленак ми гору ломи,
путак да му је;
за њим иде кошутица,
тек друг да му је.
(СНП I: бр. 103)

Свадба је чин спајања двоје младих у свету заједницу. Свадбени ритуал представља прелаз из девојаштва/момаштва у свет одраслих.

¹ Рад представља извод из мастер рада *Свадбена лирика Новог Пазара и околине у контексту обреда*, одбрањеног на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду 2018. године, под менторством проф. др Љиљане Пешикан-Љуштановић. Први део рада, у коме се разматрају народне песме и обичаји који претходе венчању, објављен је у часопису *Фолклористика* 4/2 (2019), 73–110.

У традиционалној култури свадбеним ритуалима придавао се велики значај. Обичаји који су се обављали на свадбама имали су различита значења:

Некима се ојачава брачна веза младенаца, некима се младенци штите од злих очију (урока), злих бића и чини, некима се изгоне из њих демони, некима се обезбеђује пород и угодан живот у браку, некима се призивају божанства да младенцима даду добру срећу (Ђорђевић 1931: 3).

Свадба је породична свечаност која има шири друштвени значај јер момак и девојка овим чином ступају „међу људе“, стичу нове социјалне положаје и преузимају одређене одговорности којих су до тада били поштеђени (Влаховић 1982: 46).

У новопазарском крају занимљиво је да се често слични, па чак и идентични обичаји, везани за исти вид понашања, код муслимана и хришћана другачије интерпретирају. У модерно доба одређени обреди и обичаји више се не практикују. У традиционалној култури постојало је веровање да су младожења и невеста изложени свакаким опасностима и недаћама за време свадбених ритуала. Да би се заштитили, прибегавало се разним видовима заштитног понашања који су се и данас сачували, али њихово значење нема више исту тежину као некада.

Они су нарочито изложени уроцима, нападима злих духова, мађијским радњама (чинима), или неким тајанственим узроцима од којих може доћи зло. Због тога се знатан део свадбених обичаја може свести на обичаје који штите од зла, или којима се, ако су већ злим нападнути, ослобађају од зла; другим речима, на профилатичне (заштитне) и катартичне (очишћавајуће) обичаје (Ђорђевић 1931: 36).

1.1. Свадбени законици

Свадбени законици имају велику важност за извођење обредних радњи и то су најутицајнији гости на свадбеном веселу. На српским свадбама највише се уважавао стари сват, младожењин ујак. Сваки појединац приклањао се неприкосновеној наредби старог свата (Влаховић 1982: 46). У традиционалној српској свадби свадбени законици, поред старог свата, били су: војвода, чауш, сватовски домаћин, домаћин куће, барјактар, девер. У неким разговорима забележено је да су међу законицима постојали и стари кумови. Чауш је био најомиљенији законик, који је својим понашањем и изгледом привла-

чио пажњу и скретао зле погледе с младожење и младе. Његова улога је да уноси шалу и добро расположење међу госте, али првобитна улога била је да привуче пажњу на себе, да младенци не би били уречени (Ђорђевић 1931: 44).

Војвода је законик са младожењине стране задужен за чување невестиних ствари. Певало се:

Наш војвода воду пије,
за њим се барјак вије.
(Радован Ђоровић, Дежева)

Девер је носилац магијско-обредног контекста свадбе и учесник у извршењу обредних процеса. Деверу је поверена невеста на чување док траје свадбени церемонијал. Улога барјактара поверена је неком од зетова. Барјактар чува свадбени барјак и предводи сватовску колону. Архаичне црте које су сачуване као део барјактареве улоге можемо пронаћи ако га упоредимо са старојком, закоником у бугарским свадбама. Старојко је носилац покрета, динамике, смеха, и његовом улогом остварена је идеја двојства у свадби (Иванова 1998: 8). Зетови су се увек шалили са сватовима, посебно су шалама искушавали невесту, а у појединим обредним радњама имају иницијаторску улогу у понављању догађаја. Сватовски домаћин водио је рачуна о сватовима, упозоравао их на одређени кодекс понашања током трајања свадбе. Домаћин куће или само домаћин био је задужен за ред у кући, за послуживање хране и пића сватовима. Сваки законик имао је свог момка који му је помогао око извршења дужности и одређених обичаја. Младожења је имао два момка, старијег и млађег – они су водили рачуна о њему, а посебно би пазили да се неко грубо не нашали с младожењом (в. Прилог 2.1).

У разговорима смо забележили да су се жене у сватовима звале енђе (јенђе) и биле су задужене за весеље (в. Прилог 16.1). Углавном су певале „старинске песме“ и учествовале у натпевавању сватова.

Мој драгане што те нема,
мој драгане што не дође,
кад си знао да сам ође.
(Милић Милојевић, Јавор)

На данашњим свадбама из реда законика сачували су се стари сват, девер, барјактар и домаћин. Домаћин је задужен за распоред седења гостију, као и за ред у кући и ресторану, те су се у његовој данашњој функцији стопиле некадашње црте сватовског и кућног домаћина.

Разлика између православне и муслиманске свадбене поворке огледа се у непостојању неких од законика у муслиманској свадби. Припадници муслиманских сватова у својим редовима нису имали старог свата, барјактара, војводу, чауша, а имали су јенђе и прстенског девера. Јенђе су жене или девојке које иду по невесту у сватове и прате је да не би била сама међу мушкарцима (Škaljić 1966: 368). Разликовале су се од српских енђи по томе што нису певале, већ је њихова дужност била да уђу у невестин дом. У неким разговорима забележили смо да су некада имали и више од једног девера.

1.2. Окупљање и полазак сватова

Када се заврши просидба, уговара се дан свадбе, младожењин отац позива пријатеље, рођаке и познанике на свадбу буклијом² и погачом, и организују се припреме (в. Прилог 4.1; 1.1).

Сватови се окупљају код младожењине куће, веселе се, певају, а онда сви заједно одлазе по младу.

Свет свадбе, као и свих других обреда, одређен је обредним лицима и њиховим поступцима, обредним предметима, као и обредним временом и простором. Тек, у њиховој свеукупности, свадба функционише као сложен систем знакова у коме се они међусобно допуњују и образују њену семантику (Иванова 1998: 7).

Кићење сватова било је неизоставан део свадбеног ритуала. Сватови су били окићени босиљком (в. Прилог 5.1) или ручно прављеним цветовима који су се украшавали шећером „да живот буде сладак“ и живим бојама, „да буду на радост“ (в. Прилог 2.2). У традиционалним свадбама босиљак је имао широку ритуално магијску примену и веровало се да може да осигура брачну верност и побуди моћ љубави (Толстој, Раденковић 2001: 46). Њиме су китили и коње:

Коњ је био окићен по пропису, исто ко сад оно кола. Имао је њишке. А то су оне округле од дрвета биле и цио је коњ био окићен тиме. Пешкир је имо завезан на ухо, а то су били они узде, имао је узде и на те узде су пешкири, руже праве, кадифе су биле, то је било најлепше цвијеће за свадбу. Босиљак, а ми не кажемо босиљак, то се зове фаслићан. И то би замирисало, кад би коњ ишо, то би замирисало траг, тад није имо мирис ниједан, е тај је фаслићан свака кућа имала. Нису имали украси оно да се младожења кити, нити млада, нити ништа.

(Мејрема Жирчанин, Нови Пазар)

² „Пљоснат дрвени суд, чутура, плоска“ (РМС 1990: 300).

Сватови су некада путовали на коњима до невестиног дома. Обично су путем певали и наздрављали свим пролазницима. Песмом су означавали да је време да се крене по невесту:

Сват до свата, кум до кума,
а ђевери на свом месту,
сад је време да се крене за невесту.
(Огњен Павловић, Слатина)

Време и простор су за сватовску поворку имали симболичан значај. Простор је имао свој центар и периферију. Центар је био младожењин дом, место на којем се ствара нова породица, а периферија је невестин дом из којег одлази један члан. Узимање невесте означава овладавање простором њеног дома. Свадбена поворка одређује простор свадбе између два дома (Иванова 1998: 12). Сватовском поворком одјекивале су песме:

Ој, девојко, пиле мало,
јеси л' ми се наспавало?
Нисам, Миле, ни минута
за тобом сам забринута,
забринута, замишљена,
кајно да сам испрошена,
па и 'ко сам испрошена,
нисам ваљда заробљена.
То су певали кад иду код ђевојке.
(Миланка Бабић, Зминац)

Барјактаре, подигни барјак,
да заклониш нашем брату лице,
оде има жене чињарице.
То би кад би ишли тамо за девојку,
кад иду сватови то певају.
(Даница Бабић, Баре)

У традиционалној култури владало је мишљење да су младожења и невеста изложени чинима, злим силама и погледима. Да би се спасли од урокљивих погледа, углавном су се заклањали неким одевним предметима или у овом случају обредним.

Чињарице су оне које праве чини. Учине ти веће јаде да не можеш да живиш са човеком па то ти је. Мене су направили, он отишо од памет. Сви сватови отишли, остали момци најзад и они гледају, и ова што је требала свекрва да ми бидне, кажу, из џепа извадила и за њима бацила, за њим тројицу. И овај младожења није дошао за совру да седне, него одмах у кревет отишо да лег-

не. Погрешио пут, отишо тамо по ујаку с коњом па се отуд вратио, јес богуми. Али која је направила, та је развалила.

(Даница Бабић, Баре)

Према муслиманској традицији свадба је трајала три дана³, а младожења није ишао у сватове, већ је чекао свадбену поворку код куће. Младожења је изопштен из свадбеног ритуалног круга и његова улога није имала исти значај као невестина. Данас се тај обичај више не практикује. Окупљање сватова код муслимана углавном се није разликовало од обичаја православаца.

1.3. Долазак сватова у невестин дом

Сватови су на путу до невестине куће певали веселе песме, међу њима и ову:

У ливади под јасеном
вода извире,
вода извире.
Ту се шеће лепа Ката,
ај, воду захвата.
Момче јој се с брега баца
златном јабуком,
златном јабуком,
узми, Като, узми, злато,
хеј, златну јабуку [пева].
То је покојни деда певао ту песму.
(Драго Тиосављевић, Дежевски Пут)

Енђе би песмом кориле мајку што нису школоване јер би тако нашле бољу прилику за удају.

Бог те убио, мајко стара,
што ме ниси школовала,
што ме ниси школовала,
боље би се ја удала.
(Миланка Бабић, Зминац)

Приликом уласка у невестин дом поставља се низ препрека сватовима. Пре него што сватови пред невестину капију, домаћини с обе стране сватова морају да наздраве један другоме и размене флаше

³ На снимљеном материјалу који смо добили од новинара Рамиза Етемовића, свадба породице Маврић траје три дана.

кићанке, посебно окићене босиљком или неким другим цвећем (в. Прилог 8.1).

Сватови не могу крочити у дом младе док младожења не погоди јабуку која је закачена за највише дрво у дворишту. Јабука је одувек имала важну улогу у свим сегментима свадбеног весеља (в. Толстој, Раденковић 2001: 233). Погођена јабука и флаше кићанке представљају трајне успомене („Ја чувам од старије ћерке још, ево ми је ту окићена флаша што је ђед мог зета то обавио“, прича Вукић Вујо Добрић). Најзад, сватовски барјак се ставља на видно место и одређује се момак да га чува као га неко шале ради не би украо и тако осрамотио сватове (в. Прилог 2.3).

Затим сватови прелазе границу неутралне територије и улазе у невестин дом. Сватови с младожењине и младине стране све време су се током весеља натпевавали и песмама величали младу или младожењу. То су често биле шале на рачун изгледа младенаца, али и шале међу сватовима.

Наш је момак као дика,
као јела, као оморика.
А ови сад кажу:
Наша вила...
(Вукић Вујо Добрић, Војковиће)

Антитезом се појачава свечани тон натпевавања и њоме су углавном проткане шаљиве компоненте поређења неког од младенаца са животињама.

А сватови су се препевавали, еве ти пример из једног села што знам кад је било у Цоковиће⁴, а друга је долазила из Цоковића у наше Косуриће⁵ село, па смо певали онамо њима да им задајемо јаде и муку:

Цоковиће, село мало
дабогда се обривало,
Косуриће, село уже,
у тебе су расле руже,
расле руже и борови,
ускоро ће Пазар Нови.
(Лазар Глишовић, Косуриће)

⁴ Цоковиће се налази на ближим обронцима планине Рогозне, изнад Новопазарске Бање, удаљено седам километара од града.

⁵ Село на задњим обронцима планине Голије према граду Новом Пазару. У непосредној близини (око четири километра) је манастир Ђурђеви Ступови.

И онда кад би стигли тамо у пријатеље, почели би пријатељи да гађају у сватове на пример са песмама, почели би да певају:

Прије наше чупоглаве,
што се нисте очешљале?
Па би певали:
Пријо моја, гром небески,
пољуби ме пријатељски.
Онда би она:
Пријатељу, гром те гађо,
па и мене ће те нађо.

Онда кад би играли коло, пријатељи се ту ухвате у коло, онда би они з' инат дирали прије: Што сте прије око кола, као овце око тора?

(Милојевић Милић, Јавор)

Сватови су се некада много више шалили. Поред натпевавања, трудили су се да једни друге насамаре, нпр. невестини сватови су приметно везивали момкове сватове за столице (в. Прилог 13.1).

Млада је све време у соби, скривена од сватова и младожење. Једино девер из момачких сватова може да крочи у њену собу како би је прстеновао. Девера на путу до младине собе заустављају њена браћа, која га не пуштају ако не плати тражени износ новца. Након договорене „цене“, девер даје невести прстен и обува јој ципеле, а „паре ставља у ципелу да би је као жуљало, да им буде све потаман“ (в. Прилог 8.2). „Церемонијално обување младе има за циљ да је заштити од додира са подом“ (Ђорђевић 1931: 65). Стављањем новца у ципелу младенцима се осигурава живот без сиромаштва. Затим невеста напушта свој дом у пратњи браће. Предаја се одвија на кућном прагу, где невеста симболично љуби и дарује праг родне куће (в. Прилог 5.2; 2.5). Тада неко од родбине позива невесту да се окрене „да би пород њен личио на ујчевину“ (в. Прилог 2.5). Символика обичаја огледа се у дубоком поштовању према прагу – „светињи која се није смела скрнавити“ (Ђорђевић 1931: 24). Млада је предата деверу на чување док траје свадба. Део обреда је и песма:

Кад узимају девојку из њене куће:
Што хтесмо, ми узесмо,
ви устајте па не дајте,
рукаве нам поцепајте.
(Радован Ђоровић, Дежева)

У неким местима невеста је вукла ногу по поду кад излази из куће како би магијски изазвала удају својих другарица („повукла ногу“, каже се кад учестају свадбе – в. Прилог 14.1).

Код новопазарских муслимана и у околини није постојао обичај гађања јабуке, нити долазак муштулугџија. По невесту су ишле јенђе, на челу са свекрвом, једино су оне улазиле у невестину собу.

Главна јенђа каже: „Дајте ми снашу да је видим“. Свекрва јој простира пут материјалом од сатена, кад креће до гостију. Иза младе иде неударна девојка и купи тај сатен који остаје код ње. Снаха носи ношњу и има мараму у руци и после мора да љуби руку свекрви, а неке покретима руку казују да то не желе (свекрве). Док јенђе пију кафу, снаха двори и ћути, оне је одмеравају и двори их.

(Амра Маљевац, Нови Пазар)

Простирање пута црвеним материјалом (в. сл. 1) по којем невеста треба да гази одражава архаично веровање да зле силе вребају „одоздо“, па се под сматра потенцијално опасним по младенце, особито по невесту, чију моћ рађања треба очувати (Ђорђевић 1931: 56). Поклапања у обичајима између две културе видљива су у деверовом прстеновању невесте. Као и код православаца, девер је једини мушкарац из сватова који улази у невестину собу:

Тај девер што прстенује улази, носи прстен, ципеле, бомбоне које баца на младу после, леблеблије. И ту исто пију кафу, шербет, све се дарива. Попију кафу, стављају паре, попију шербет, стављају паре. Прстенски девер је прстенује, он је окреће од изласка сунца до заласка трипут. Невеста ставља оно руке спојено, он јој ставља прстен од најмањег прста, чини ми се, трипут и ништа не прича. Прстеном иде од најмањег прста па послен враћа. Она је окренута ту цијело време и четкија јој на главу (в. сл. 2). Четкија је марама црвена, ко дувак црвени. У кат је и кад излази из куће, покривена је том марамом.

(Јасмина Ћосовић, Нови Пазар)

Обртање невесте три пута од истока ка западу, односно у смеру изласка сунца означава успостављање космичке равноправности.

Када се заврши обављање свих ритуалних радњи, невесту (као код православаца) изводе браћа (в. Прилог 6.2).

Најсетнији тренутак на свадбама јесте одлазак девојке из родне куће. Тада су се певале тужне песме:

Мома се од мајке делеше,
корна се од корне корњаше,
мома се од мајке делеше.

Опрости ми, мајко, мајчице,
ако сам ти нешто згрешила,

од данас сам тебе слушала
до сутра ћу да слушам свебра.
(Кибрија Никшић, Нови Пазар)

Невестино напуштање родне куће означава главни чин сепарације (Јовановић 1986: 118). Обред прелаза кулминациону тачку достиже у тренутку невестиног одласка из родне куће и опраштања са најмилијима.

Сл. 1. Простирање црвеног сатена

Сл. 2. Прстеновање невесте (власништво Амре Мајевац, на слици је прекривена четкијом за време прстеновања)

1.4. Долазак невесте у младожењин дом

Свадбено весеље одвија се најпре у невестином роду и потом у младожењиним. Невеста церемонијално раскида везе с родом и свечано се прима у дом и култове младожењине заједнице (Влаховић 1982: 47).

Удвајање обичаја честа је појава током свадбе. Пре него што сватови са невестом уђу у двориште, муштулугџије (сада из редова момачких сватова) први најављују долазак сватова с невестом, честитају и певају (в. Прилог 18.1; 14.1).

Један од обичаја везаних за заштиту младенаца од опасности током свадбеног обреда јесте пуцање из пушака. „Многи народи да би одагнали зло праве о свадби страховиту ларму“ (Ђорђевић 1931: 47). Временом се усталио обичај пуцања из пушака и створио се такозвани „култ оружја“⁶, али је изгубио своју првобитну функцију, те се на данашњим свадбама пре свега доживљава и описује као опасност за сватове и све присутне. Долазак невесте са сватовима пропраћен је поздравном песмом коју су многи казивачи споменули (различите варијанте в. у Прилогу 3.2; 5.2; 19.1; 20.1):

Дођоше, долетеше,
добру снајку доведоше,
да нам буде сретња, здрава,
да им децу родиш здрава.
(Радмила Нићифоровић, Постење)

Даљи ток свадбене процедуре интензивира статусно напредовање свекрве и невесте, али и њихову међусобну повезаност. Оне су најистакнутије ритуалне фигуре, обележене атрибутима који су значењски повезани (Златановић 1999: 186).

Јенђе су певале свекрви различане песме шаљивог карактера, у којима су је задиркивале да мора бити послушна и добра према новом члану породице (в. и варијанте у Прилогу 8.2; 21.1):

Свекрице, наша сам ти згону
свако јутро да доносиш воду.
Ако будеш срдита и љута,
ти донеси и по пет-шест пута.
(Радмила Нићифоровић, Постење)

⁶ Обичај пуцања из пушака тако су назвали поједини казивачи током разговора када није био укључен диктафон.

Ој, свекрво шиљорога,
ко не будеш снајки добра
опадне ти оба рога.
(Миланка Бабић, Зминац)

Алегорично-шаллива конотација о свекрви с роговима указује на промене које ће уследити након венчања. Од свекрве се очекује да својим саветима, строгоћом и приврженошћу буде пример невести. У средишту свадбе као обреда прелаза налази се невеста. Од низа обредних радњи које она врши ради поспешивања плодности у браку, берићета и напретка зависи, према веровању, напредак куће у коју долази. Обавезно је морала да баца жито три пута према кући, дарује и соли лонце три пута, подигне и дарује наконче (в. Прилог 13.1). Певале су се и песме:

Тури соли, соли,
снао, не пресоли,
купили смо товар соли,
тури снао шећера
да биде слађа вечера.
(Стојадинка Тиосављевић, Цоковиће)

Ајде, ајде, снао наша,
улицу смо обрисали
и босиљак засадили.
(Вукомир Глишовић, Косуриће)

Босиљак има јаку апотропејску моћ и прати човека у свим сегментима животног циклуса. Жито је невеста бацала како би поспешила напредак у пољу, на њиви, у кући. Жито симболизује и плодност.

Не бацај ми, снао, жито,
ниси ми га летос жњела,
три си воде прегазила,
коња ниси напојила.
(Радован Ђоровић, Дежева)

Да роди пшеница бјелица,
да буду здраво дечица,
да бог да нафаке, здравља,
берићета и свакога добра
до милога бога.
(Лазар Глишовић, Косуриће)

За разлику од невесте, „mladoženja је na periferiji ritualnog procesa“ (Јовановић 1986: 123). Он је скрајнут и маргинализован у свадбеном обреду, о чему сведоче и казивачи (в. Прилог 5.3).

Посебно се водило рачуна да се све обредне радње изврше, како би се младенцима осигурао спокојан и срећан живот. У свадбеним радњама велика важност придавала се хлебу као обредном предмету. Хлеб је симбол благостања и добитка и важан је део свих свадбених и предсвадбених радњи.

Покупу се жене оде и остане нека девојка да умјеси погачу, неудата. Да снаша ту погачу поједе. И узне те угризе те погаче и вичу јој: „Тури за појас“, демек кад роди дијете, да се брже дијете роди (од тога нема ништа). И она грдна једе. И она угризне и тури ту за појас и вичу: „Немо' то да изгубиш“.

(Султана Тиосављевић, Врболази)

Појас у традиционалној култури има сложено значење (в. Толстој, Раденковић 2001: 433–434), а поред осталог симболизовао је способност рађања деце и лакши порођај и зато се залогај погаче чувао под појасом. „Појас као део одеће и простор где се он везује је, иначе, исходште значења *потомство*“ (Карановић 2010: 181).

Мушко дете⁷ невеста прима у наручје чим дође у нову кућу ради поспешивања плодности (в. Прилог 13.1; 18.3).

Дадну јој злала и вичу: „Окрећи то дијете надесно, немој налево.“ Надесно окреће га и љуби га у образ да се роди мушко дијете и да пође напред у кући. И оно дијете, како га окрене, љуби га ту и ту трипут и дадне оној што јој га дала и извади и дадне дар, дарује и злале се зове, нема на име више. Кад подигне то дијете навис и изљуби и дадне том детету нешто, неко чарапе, неко џемпер, неко кошуљу, како ко. (Султана Тиосављевић, Врболази)

Огњиште и кућни праг сматрају се светињом коју невеста мора поштовати. Када невеста улази у младожењину кућу, обичај је био да се пренесе преко прага или да га прескочи, никако га није смела нагазити. Веровало се да испод прага станују душе умрлих, те ако невеста, као ново лице, стане на њих, сматрало се да ће их то узнемирити и увредити. Напоменули смо раније да су поједине невесте љубиле свој праг да би одале поштовање родној кући. Даривање огњишта⁸,

⁷ Именовање овога детета *злале*, *злало* могло би бити изведено од именице злато.

⁸ „Огњиште је у paganskoj religiji funkcionisalo kao домаћи оltар, а како је ово место било под patronatom жене, stoga је и svekrva имала главну улогу у uvођењу mlade у kult prave zajednice“ (Јовановић 1988: 175).

односно даривање лонаца, „не може бити ништа друго до везивање младе за младожењину домаћу светињу“ (Ђорђевић 1931: 25). Обичај окретања мушког детета – накончета или *злала* обавља се да би прво дете било мушко, како би се наставила породична лоза.

Зетови су се стално шалили с невестом и наводили да погреша, а девер је све време био уз њу и пазио да је не украду или не наруже. Шале су углавном казиване кроз песме, а неке су садржале опцене речи (в. Прилог 13.2) што је, несумњиво, рефлекс оргијастичких свадбених обичаја (в. Карановић, Јокић 2009):

Невеста раније није бацала бидермајер већ јабуку с новчићима. Обичај бацања јабуке (данас бидермајера) представља опроштај од девојачког живота. Веровало се да ће се девојка или момак који ухвате бачену јабуку удати односно оженити (в. Прилог 2.6). А губитак јабуке се пак доводио у везу са смрћу младожење или невесте (в. Прилог 3.5).

Сличне обредне радње обављала је и муслиманска невеста. Нисмо забележили да се невеста преносила преко прага, само је љубила праг младожењине куће и мазала горњи и доњи део врата медом како би им брачни живот био слadak и медан. У исламској традицији невеста би се обично доводила уочи петка („ноћ уочи петка сматра се благословеном“, Ђорђевић 1931: 134), пошто је петак код муслимана изузетно важан у верском погледу – тада је *џуме*, одлазак свих способних мушкараца у џамију, и тада се сви посвећују молитви. Постоје разлике у обредним радњама које прате улазак муслиманске невесте у нови дом у односу на обичаје код православаца. Невеста је, на пример, носила погачу и свету књигу под пазухом и није смела да седне док јој свекрва не допусти (в. Прилог 10.2; 6.3).

Врата указују на лимиалност која детерминише прелазак преко прага, зоне преклапања два простора, што се може схватити као парцијални обред прелаза. Агрегацијски чин улажења младе у кућу завршава се премазивањем довратника медом и љубљењем прага, чиме је отворена могућност њеног даљег увођења у нову културну заједницу (Јовановић 1988: 175). И поред разлика, обичаји у обе културне традиције нису се много разликовали. Поштовање према новом дому и учвршћивање везе с момковом породицом огледало се у обичајима љубљења прага, даривања огњишта и окретања мушког детета.

2. Венчање

Верски обред венчања у исламској традицији, шеријатско венчање, некада се обављао у младожењиној кући, те је хоџа долазио и венчавао младенце. Венчање се обављало у присуству два сведо-

ка мушког пола, који не смеју бити у крвном сродству с младенцима. Младенци и сведоци клече на коленима док траје обред венчања. У савремено доба младенци бирају између куће и џамије, а положај жена се умногом поправио и, како сведоче саговорници, жене сада могу да улазе у џамије и венчавају се у њима, а такође могу бити сведоци на венчању (в. Прилог 10.3).

Саставни део верског обреда венчања је тзв. процењивање невесте, *мехри*⁹ Сведоци процењују њену вредност у новцу и ако дође до развода брака, младожења је дужан да исплати договорену своту новца невести. Девојке у традиционалним заједницама нису биле школоване и углавном су обављале кућне послове, па су процењеном сумом новца биле осигуране, мада сума није била нарочита („то није било тако ни мало, ни веће, него да може да се снађе“, каже Кибрија Никшић). Процедура развода била је једноставна: „Довољно је било да трипут каже: Пуштам те, пуштам те, пуштам те, оде код хоџе, и она није више његова жена. Мушкарац је одлучиво о судбини жене. Жена ту није имала никаквог права“, наводи Кибрија Никшић (в. Прилог 10.3).

Сл. 3. Шеријатско венчање (власништво Амре Маљевац)

⁹ Према шеријатском праву, момак мора да купи девојку и сходно томе пре венчања уговори се одређена свота новца. Ако момак пре венчања плати девојци договорену суму, то се назива мехри-муџел. Мехри-муџел подразумева да момак након неког времена исплати девојци новац (венчање на причек) (Hangi 2010: 274–275).

Сл. 4. Ручно рађена венчаница од конопље од пре деведесет година
(власништво Радмиле Нићифоровић)

Када се обавља шеријатско венчање, невеста је обучена у кат и обавезно прекрива главу дувак марамом (в. сл. 3).

Грађанско венчање склапа матичар у општинској или месној канцеларији у присуству два сведока, а невеста је одевена у венчаницу (в. Прилог 2.7).

Православце је венчавао свештеник у цркви или манастиру. Невеста је прекривала главу марамом за време обреда. За време црквеног венчања младенци састављају руке и везују их белом марамом, чиме се учвршћује почетак њихове брачне везе (Ђорђевић 1931: 6).

Верски обреди венчања, као огледало обе културе и њихове традиције, указују на сложене везе и релације.

2.1. Свадбена ношња

Свадбена ношња има велики симболички значај у обреду прелаза. Њоме се младенци издвајају од осталих сватова и уздижу се као најважнији учесници обреда. Нови Пазар био је на раскрсници важних путева па је разумљиво да су се у њему сливали различити утицаји, што се одразило на начин одевања становништва (Рашљанин 1985: 176). Српска и муслиманска традиционална свадбена ношња знатно су се разликовале.

Код Срба, свадбеној ношњи се придавала посебна пажња. Девојке су везле, ткале и плеле своју одећу – сукње, хаљине, мараме, чарапе, китиле је на посебан начин (в. сл. 4), о чему сведоче забележена казивања (в. Прилог 2.8; 3.6; 13.3; 22.1).

Мараме су се некада везале на врх главе, а тек касније под браду. Везени полувери, џемпери, везене сукње, везене чарапе, чарапе вунене до колена црне везене и стари опанци.

(Стојадинка Тиосављевић, Цоковиће)

Млада је имала шал, огртач и она је на коњу од толико сватова они кажу: „Ено је невеста црвена“. Зна се, она се алени¹⁰, то је невеста.

(Радован Ђоровић, Дежева)

Црвена боја конотира крв, живот, радост, а у контексту свадбеног ритуала остварену плодност. Бела боја невестине одеће асоцира на чистоту и невиност. У оквиру њеног костима постоји контраст црвено/бело, што упућује на плодност која треба тек да се оствари (Златановић 1999: 186).

Младожења је носио чојане панталоне, везене кошуље, шајкаче, шубаре (в. Прилог 3.6; 23.1).

Носили су и Срби шајкаче, шубаре, носили су и Срби фесове, али то су носили имућнији Срби. Једина је била разлика што су Срби носили перо које је горе на десној страни, падало је на десном уву, а муслимани су носили на лево.

(Бојан Радовановић, Нови Пазар)

Кад је реч о муслиманској свадбеној ношњи, девојке су носиле свиленице, димије¹¹, мараме, колан – каиш од чистог сребра, нануле. Свиленица је шивена од свиленог платна, са широким рукавима који су се завршавали опшивком од свиленог белог конца и белог веза (в. сл. 5 и 6) (Рашљанин 1985: 177).

У димијама је дванес метара платна, и то не свакаког платна него најфинијег платна. ... Има кошуља, то је около све наплетено, то су ојице и овуда око рукава. Овде у граду се звала плетена кошуља, а на пример код сеоског становништва је зову свиленица јер материјал онај који је, он је специјално ткан, попут индијског платна, само је финији од индијског платна. Рукави су подужи, ту је та ојица, то је наплетено са иглом, обично то су цветови у

¹⁰ „Alen, alev, adj (pers.) – crven, jasnocrvene boje“ (Škaljić 1966: 88).

¹¹ „Ženske široke šaljvare koje se nose umesto suknje“ (Kahrović Jerebičanin 2015: 172).

разним бојама и састављени све околу. Те димије, па свиленица горе, а одозго јелек, то се зове кат. ... Обично би била накићена златницима, шорвани и безлије. Е сад, имало је имућнијих кућа где би млада носила фес на глави. Не фес онај мушки, него са ове стране ко капица, али она је сва била у оним ситним златницима, рубица и хајрица ситни златник. Од накита послен наруквице су биле, бисер се стављо, све зависно од имућног стања.

(Кибрија Никшић, Нови Пазар)

Младожења је носио чакшире, фес на глави, кошуљу, фермен без рукава, а некада и џамадан¹².

Сл. 5. Нануле и колан од пре двеста година (власништво Кибрије Никшић)

Санџачка ношња мушка свадбена, то ти је беговска ношња. Носили су доле вунене панталоне, доле се носиле црне ципеле, то што се тиче градског живља. Сеоски или онај мање материјално способан, они су носили белило, значи бела кошуља, беле пан-

¹² „Vrsta muškog zatvorenog prsluka koji se oblači na anteriju ili košulju; preklapa se na grudima; pravi se od čohe ili kadife, a ukrašen je gajtanima, srmom i dr.“ (Škaljić 1966: 232).

талоне и носиле су се доста у то време чалме. Чалма – то је марама која је била дугачка од четрнес до шеснес метара.

(Бојан Радовановић, Нови Пазар)

Познато је да одећа има симболичку моћ и да симболизује границу између тела и света (Карановић 2010: 176). Посебно када је реч о свадбеној одећи, њена снага се увећава и према веровању штити од разних болести.

Венчана се одећа чувала из цркве ради болести, ако некога сугреб, то је некада, сад копривњача. Тад се намаже том венчаном кошуљом или сукњом, или нечим венчаним, углавном се венчана одећа чувала ради лека, и то се баца на кров и ујутру нема ништа од сугреба и жива истина.

(Радмила Нићифоровић, Постоње)

Сл. 6. Свиленица (власништво Кибрије Никшић)

3. Свођење младенца

Након обављеног обреда венчања, почиње весеље и окупљање родбине и пријатеља у момковој кући. Традиционална свадба код муслимана подразумевала је посебне просторије за жене и мушкарце. Део весеља у којем су били мушкарци назива се банкет, а жене су биле у просторијама где се спрема и поставља храна. Биле су ангажоване и ашчије или ашчанице, куварице које су се старале око припреме хране за весеља (в. Прилог 10.5).

Разлика у поимању српске и муслиманске свадбе огледа су и у послужењу. На српским свадбама служи се алкохол, док је на муслиманским забрањено конзумирање алкохолних напитака (в. Прилог 7.2).

Међу песмама које су се певале на весељима, према речима казивача, јесу и ове:

Трепетљика трепетала пуна бисера,
ај, ови наши двори пуни весеља,
што у двору замор стоји, шта оно веле,
ај, оно мајка сина жени па се веселе.
Сви се редом весељаше, мајка највише,
ај, довели јој ђул-невесту, ђулом¹³ мирише.
(Кибрија Никшић, Нови Пазар, 68, учитељица у пензији)

Више саговорника¹⁴ поменуло је да се песма *Трепетљика трепетала* певала на свадбама и на девојачким вечерима. Једну варијанту забележио је Миодраг А. Васиљевић (1953: бр. 29).¹⁵

Трепетала трепетљика
покрај језера,
то не била трепетљика
покрај језера,
већ то била л'јепа Хајра
скоро вјерена.
Сунце нам се крајом краде,
хоће да зађе,
наша Хајра на поласку,
хоће да пође.

¹³ „Ђул – ruža, ružica“ (Škaljić 1966: 254).

¹⁴ То су: Кибрија Никшић, Рамо Броња, Зариф Хаџимуратовић, Амра Маљевац, Огњен Павловић, Даут Кучевић, Мејрема Жирчанин.

¹⁵ Песма је забележена у Бијелом Пољу од Зејне Бурџовић (Васиљевић 1953: 22). Певана је на српским свадбама на ширем простору Санџака (Пешикан-Љуштановић 1996: 55–64).

Много јој се мајка моли:
– Не иди дома!
– Хоћу, мајко, мило ми је
дома да идем,
да ја видим мог јарана,
је ли весео!

Трепетљика (јасика) названа је по треперењу листова на ветру. Треперење јасике схваћено је као весела мелодија која се поистовећује са свадбеним весељима.

У теренским разговорима сусретали смо се са особеним „присвајањем“ песама, односно с тврдњама да одређена песма припада муслиманској, односно српској традицији (в. Прилог 7.3), али исто тако и са схватањима да су песме заправо исте, да су циркулисале и мењале се у процесу преношења „у неким називима или стиховима“ (в. Прилог 10.5). Нема сумње да су песме никле у народу и постале културна својина и Срба и Муслимана новопазарског краја. Песме сакупљене на подручју Новог Пазара умногоме представљају заједничко добро двеју култура, при чему се у песмама често само преправљају српска имена у муслиманска и обратно (Пешикан-Љуштановић 1996: 55–64).

На традиционалној муслиманској свадби певале су се разне песме, међу којима наши саговорници истичу ове:

Запевала сојка птица,
мисли зора је,
аман, аман, мисли зора је.
Устај, Фато, устај, злато,
спремај дарове,
аман, аман, спремај дарове.
Ја сам млада и сирота,
немам дарове,
аман, аман, немам дарове.
Кад си млада и сирота,
што се удајеш,
аман, аман, што се удајеш?
Удаје ме стара мајка,
нисам ни знала
аман, аман, нисам ни знала.
(Даут Кучевић, Нови Пазар)

Опклади се момће и девојће
да спавају, да се не дирају,
момће даје седло и ђогата,
а девојће ланћић око врата.

Кад је било око пола ноћи
 проговара лијепа девојка:
 – Окрени се, не окренуо се,
 пољуби ме, не пољубио ме.
 То рекоше па порекоше.
 (Рамо Броња, Рамушево)

Традиционалне песме певају се и на данашњим свадбама, али је већи број новокомпонованих песама.

За време свадбеног весеља невеста је боравила у соби – сматрало се срамотом да буде на весељу (в. Прилог 6.4). Морала је да носи дувак како јој се лице не би видело. Младожења и невеста нису смели да се осамљују, увек је уз њих био неко од родбине. Водило се рачуна да се све обредне радње обаве како би младенци имали срећан живот. Пред крај свадбеног весеља организују се жене из куће и младожењини родитељи да момка и девојку изведу из круга сватова и тај чин назива се свођење младенаца у ђердек¹⁶ (в. Прилог 26.1). Тиме се практично завршава свадбено весеље које прати низ радњи магијско-религијског карактера (Влаховић 1982: 47). Заједничко конзумирање хране и пића младенаца представља „почетак њихове брачне везе“ (Ђорђевић 1931: 10), у којој ће им све бити слатко и медно. Скидањем дувка, односно скидањем вела са лица невесте означава се дефинитивни прелаз у статус удате жене. Док су их уводили у ђердек, углавном би певали разне песме, попут:

Мајка Меха лудог оженила
 и луда га у ђердек спремила.
 Кад се Мехо нашо код дјевојке,
 он заплака, тражи стару мајку.
 Њега тјеши под дувак дјевојка:
 – Немој плакат, мој јадни Мехо,
 јер сам теби нешто донијела:
 у њедрима дуњу и јабуку,
 дуњу гризи, јабуку мириши.
 (Кибрија Никшић, Нови Пазар)

Код православног становништва након обреда венчања сватови су се окупљали поново у младожењиној кући, где је настајало свадбено весеље. Прослава је обично трајала до јутарњих часова, а певане су и неке од ових песама:

¹⁶ „Derdek ili gerdek (tur.) – soba u kojoj mladenci provedu prvu bračnu noć; ložnica“ (Škaljić 1966: 249).

Процветала бела лала,
расти, Радо, још си мала,
расти, Радо, добро већа
да порастеш, мало већа,
од пролећа до јесени,
ој јесени, ајде к мени,
ој јесени, ајде к мени,
хоће мајка да ме жени.
(Огњен Павловић, Слатина)

Хвалила се липа крај багрема
да је лепша ладовина њена,
од њеног нема бољег цвета,
поред липе омладина шета.
(Милојевић Милић, Јавор)

Сади јелу за недељу,
јело, јело,
па ја одох за годину
јело, јело,
кад ја одох за годину
јело, јело,
јела беше заливена,
јело, јело,
ал' јој грана саломљена,
јело, јело.
(Драго Тиосављевић, Дежевски Пут)

Невеста је све време дворила госте на весељу. Можемо закључити да су младенци донекле били искључени у појединим сегментима свадбе. Било је важно да се укаже поштовање свим гостима и да се изведу све обредне радње. Након неког времена гости су даривали младенце, а међу поклонима су биле и јабуке (в. Прилог 2.9).

Поједини поступци имали су магијску улогу и сврха има је била обезбеђење мушког потомства. Поред окретања накончета (злала), важан је био и обред ваљања зетова или мушке деце у постељи младенаца.

Направили они мени кревет кад сам ја била дошла, и то прави зет кревет. И он направио, постељину спремио, све. И поче по оном кревету да се ваља, вако да се преврће по кревету и они вичу: „Повањај, повањај, да се роди мушко дијете.“ Да не буде оно затегнут кревет, него да буде растурен као да је неко спавао.

(Радмила Бабић, Баре)

Како би живот младенаца био слadak попут шећера, невеста је носила две коцке шећера под појасом и давала младожењи да поједу током прве брачне ноћи.

Ја знам кад сам ћела да легнем са мужем, мене грдну срамота. Кад сам пошла да се удам и дође ми стрина и каже ми: „Ево, да ти дам ја два шећера, то да туриш за појас, за каницу и кад увече шћенеш да легнеш да извадиш и да поједете младожења и ти да вам живот буде слadak, волећете се до краја живота.“ Ал’ нисам рекла то да он чује него у себе, али слатко оно појес.

(Даница Бабић, Баре)

Сличност у обичајима огледа се у спремању кревета за младенце. Свекрва је припремала постељину за младеначку прву ноћ и углавном је доводила мушку децу да се ваљају по кревету, како би млада рађала мушку децу.

4. Закључак

Анализа материјала сакупљеног у теренским истраживањима на подручју Новог Пазара и околних села указала је на сличности и разлике између муслиманске и хришћанске свадбе, свадбених песама и обичаја. Свадбена церемонија код муслимана и хришћана подразумева идентичне обредне радње – окупљање сватова у младожењиној кући, долазак по невесту, повратак сватова и обичаји које невеста обавља у младожењиној кући, чин венчања и свођење младенаца. У исламској традиционалној свадби младожења није ишао у сватове већ је чекао да сватови доведу невесту, а ова традиција забележена је и код Срба, мада наши саговорници нису наводили овакве примере.¹⁷ Обредне радње које је невеста обављала у новој кући имале су за циљ да поспеше напредак у кући, срећу у браку, плодност и рађање мушке деце. Песме које су се певале биле су пропратни део обредних радњи и величале невесту или младожењу, неке су биле и ругалице везане за изглед, порекло младенаца, или за обредне радње које обавља невеста. Код православног становништва венчања су се обављала у цркви и/или месној заједници, а код исламског становништва шеријатско венчање обављао је хоџа у кући младожење, а у данашње време обавља се и у џамији. Свадбена ношња је одраз традиције. Мус-

¹⁷ Изостајање младожење из свадбене поворке која креће по девојку засведочено је и код Срба, и припада заштитним радњама, попут гарављења, цепања одеће или „скривања“ међу младожењским момцима (Пешикан-Љуштановић 2007: 209–225).

лиманске невесте носиле су димије, свиленице, колан, фес, нануле, а српске невесте носиле су везене сукње, џемпере и мараме. Мушка српска ношња састојала се од чојаних панталона, везене кошуље, шубаре, а муслиманска од чакшира, феса, кошуље, фермена без рукава и џамадана. Свођењем младенаца је почињала обредна фаза агрегације. У прикупљеној грађи једино се у исламској традицији овај обичај наводи именом свођење, код православаца то нисмо забележили.

О свадби и свадбеним обичајима на подручју Новог Пазара и околине писало се и раније, посебно у *Новопазарском зборнику*. Сви ови радови дају темељно виђење само једне од култура.¹⁸ Због тога се надамо да је грађа коју смо прикупили у теренском истраживању у новопазарском крају указала на лепоту и разноликост двеју културних традиција.

Библиографија

- Васиљевић, Миодраг (1953). *Народне мелодије из Санџака*. Београд: Научна књига.
- Влаховић, Петар (1982). Етнолошки значај свадбених обреда становништва новопазарског Санџака. *Македонски фолклор* 15, бр. 29–30, 45–50.
- Ђорђевић, Тихомир (1931). *Наш народни живот*. Књ. 3. Београд: Издавачка књижевница Геце Кона.
- Златановић, Сања (1999). Свекрва и невеста или прича о песми и дару. *Етнокултуролошки зборник* 5, 185–189.
- Карановић, Зоја (2010). *Небеска невеста*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Карановић, Зоја и Јасмина Јокић (2009). *Смеховно и еротско у српској народној култури и поезији*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Караџић, Вук Стефановић (1975). *Српске народне пјесме*. Књ. 1. Прир. В. Недић. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 4. Београд: Просвета.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана (1996). Неке сличности и разлике српске и муслиманске усмене лирике из Санџака. *Гласник Етнографског института* XLV, 55–64.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана (2007). Неке промене у свадбеним обичајима црногорских колониста у Ловћенцу. *Станаја село запали. Огледи о усменој књижевности*. Нови Сад: ДОО Дневник, 209–225.
- Радост Иванова, Софија (1998). Свадба као систем знакова. *Кодови словенских култура* 3, 7–13.

¹⁸ В. нпр. прилоге у *Новопазарском зборнику* Заима Аземовића (бр. 3, 81–89), Сенка Рашљанина (бр. 9, 175–185), Вукмана Ђулафића (бр. 11, 187–192), Миломира Поповића (бр. 13, 183–191; бр. 14, 137–147), Бинасе Мушовић (бр. 18, 229–233), Салиха Селимовића (бр. 33, 279–290).

- Рашљанин, Сенко (1985). Нешто о женској градској ношњи Новог Пазара с краја XIX и почетка XX века. *Новопазарски зборник* 9, 175–187.
- РМС – *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1990). 2. фототипско издање. Књига 1–6. Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска.
- Толстој, Светлана М. и Љубинко Раденковић (2001). *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. Београд: Zepher book world.
- Чајкановић, Веселин (1994). *Речник српских народних веровања о биљкама*. Сабрана дела из српске религије и митологије. Књ. 4. Прир. В. Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Чајкановић, Веселин (1994а). *Студије из српске религије и фолклора 1925–1942*. Сабрана дела из српске религије и митологије. Књ. 2. Прир. В. Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга и др.
- Bašić, Husein (prir.) (1988). *Može li biti što bit' ne može: lirske narodne pjesme iz Sandžaka*. Pljevlja: Међурејубличка заједница за културно просвјетну дјелатност.
- Hangi, Antun (2010). *Život i običaji muslimana*. Ur. J. Fehratović. Novi Pazar: El-Kelimah.
- Jovanović, Bojan (1986). Camera obscura svadbenog obreda. *Савременик* 30/7–8, 117–131.
- Jovanović, Bojan (1988). Agregacijsko-magijski postupci svadbenog obreda. *Polja* 34/350, 175–176.
- Kahrović Jerebičanin, Muradija (2015). Dimije – nekada bitan elemenat tradicionalne muslimanske nošnje, a danas svetski modni trend. *Novopazarski zbornik* 38, 171–184.
- Škaljić, Abdulah (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: „Svjetlost“.
- Vasiljević, Miodrag (2017). *Zbornik narodnih pjesama: po pevanju Hamdije Šahinpašića*. Podgorica: Музички центар Црне Горе.

ПРИЛОГ

Транскрипти

1. Милић Милојевић, Јавор, 63, средња техничка

1.1. Имало је на пример они се договоре кад се пође да иду и енђе, то су девојке, младе жене. Оне су певале, то су сватови исто. Оне су омладина, оне би певале путем и кад би стигле тамо, певали би.

Песме су певале старинске:

Мој драгане што те нема,
мој драгане што не дође,
кад си знао да сам ође.

Е, онда кад се то договоре, зађе онда младожењин отац и зове у сватове. Са буклијом се то ишло.

И онда кад би стигли тамо у пријатеље, почели би пријатељи да гађају у сватове на пример са песмама, почели би да певају:

Прије наше чупоглаве,
што се нисте очешљале?
Па би певали:
Пријо моја, гром небески,
пољуби ме пријатељски.
Онда би она:
Пријатељу, гром те гађо,
па и мене ће те нађо.

Онда кад би играли коло, пријатељи се ту ухвате у коло, онда би они з' инат дирали прије:

Што сте прије око кола,
као овце око тора?

1.2. А тамо би за младу спремали зетови попару. Па би они то осилили само тако и онда би она села свекрви у крило и ишла је да соли лонце, то су се лонци звали што се спремала храна за сватове. Па би она солила, а зетови би намерно прије ње бацили со да нико не види, па би све викали: „То је млада пресолила“. Па би крали младој ципеле, па би после продавали ђеверу. Е, онда кад је скину с коња, зет се одмах попне на коња и тако рипи: „Ооој, снашо, што си се ојадила и упишала ово седло“. И њу срамота. Па би он са тијем коњом ушо у кућу, то су

те старинске куће, онако јашући коњу дадну зоб а онеме што јаше на коња кошуљу, тако је тај обичај био.

Хвалила се липа крај багрема
да је лепша ладовина њена,
од њеног нема бољег цвета,
поред липе омладина шета.

2. Вукић Вујо Добрић, Војковиће, 70, учитељ у пензији

2.1. Кућни домаћин – онај који ће у тој послузи и у свему заменити домаћина, водиће бригу о послузи и све; војвода који се бринуо о стварима ђевојачким. Тада је имала комора се звала, ђевојка је за време свог ђевовања припремала, како се то каже спрему, ђевојачка спрема. Ткале су се сукње, кошуље, прели џемпери за њу и момка и то се носило на коња, то су били ђевојачки сандуци и то је војвода водио бригу о томе. Онда је постојао наредник или чауш како кажу, да би он исто водио рачуна о реду у сватовима. Сватовски домаћин наређује, он каже нареднику, заврши ми то и то. А и ти законици сви имали су своје момке. Стари сват је имао момка, ђевер момка, барјактар момка, сватовски домаћин момка и младожења је имао два момка. Код младожење су били момци, обично зетови и то млађи. Они су опслуживали те људе. На пример, тада су били коњаници, на коњима се ишло по ђевојку. Момак старог свата је водио рачуна да коњ увек буде спреман, држи коња докле га ујаше стари сват. Исто то за ђевера. И онда стари сват кад је требало нешто да уради, то момак ради, а стари сват после само онај финишни део. Младожења је имао два момка – старији и млађи момак. Некада се ради чисте забаве водила некаква шала и тамо кад се оде по ђевојку, можда некад мало и ајде да употребим израз насама-ре младожењу и неког да би се смејали.

2.2. Правила су се цветови ручно. А посебни су се цветови правили за младожењу па се нешто украшавао и шећером. Повелик је цвет био, а све то у знаку, ако је шећер да живот буде сладак, шта ја знам, неке боје да буду на радост. И посебна су та обиљежа била за законике, а нешто ниже за сватове. И ту су се законици разликовали. У први ред законика сматрао се: девер, стари сват, сватовски домаћин и ако је имао кум. У други ред: барјактар, војвода и чауш, наредник и момци. Е онда су остали долазили сватови. Ти законици од момка окупљају се на дан свадбе сви који могу да иду у сватове да иду по ђевојку. Домаћин их, отац момачки, дочекује у кућу, прима их. Ту седну, попију чашу-две, трећу обавезно јер код треће се код Срба крсти и креће се на пут.

2.3. Прије него што дођу код ђевојачке куће, ишло се на муштулук. То је муштулугџија, иде обично момак од сватова и овај чауш. На коњима су, носе флашу и иду тамо и овај домаћин им дозволи или не дозволи. Они се враћају и саопштавају радосну вест да је дозвољено. Прилази се ђевојачкој кући. Јабука се обично постављала у много места углавном и данас то се задржало у срединама где је то изводљиво. Постави се јабука, обично су та сеоска домаћинства имала огромно дрво и ставе јабуку на дрво, трешњу, шта ја знам у вр' и још мотка и везало се горе. Дозвола за улазак у пријатељско двориште је било да се јабука откине пушком, горе везана је на канап. Гађао је момак по правилу, младожења. Ако је он спречен или неће или из било каквих разлога, то чини девер или кум његов, али обично он. Кад се јабука, како ми кажемо народно, скине, онда настаје аплауз, радост, сватови крећу према капији, домаћин, главни пријатељ, носи флашу кићанку, са истом таквом флашом га дочекује ђевојачки отац и они један другоме наздрављају, размењују здравицу, љубе се и озваничавају то, размењују флаше. Ја чувам од старије ћерке још, ево ми је ту окићена флаша што је ђед мог зета то обавио. При уласку одреди се млађи човек који ће да прихвати барјак од барјактара. И онда тај барјак ставља на видно место, обично на кров или негде где ће се видети. Тај момак који је од стране ђевојке прихватио чува тај барјак јер опет ради шале, ради некаквих овако шаљивих збивања, неко ће да се потруди да украде барјак да би осрамотио сватове тако.

2.4. Та натпевавања нису увредљиве природе, него ови величају своју диву, а ови величају младожењу. Сад се сећам:

Наш је момак као дика,
као јела, као оморика.
А ови сад кажу:
Наша вила...

И, ето тако, то су натпевавања. Ово певају углавном енђе. Сви женски чланови сватова су енђе. Данас је измодело па нема.

2.5. Изводе је на кућни праг, предају је ђеверу званично и кажу: „Предајем ти моју сестру за твоју снају“, или младожењи „за твоју верну љубу“. Кад она крене даље, треба неко од родбине да је позове, обично се то бира да буде ближа својта, ближа родбина, који је на очи леп, да би пород њен личио на ујчевину. Она по правилу треба трипут да се окрене.

2.6. Раније је била јабука, није био бидермајер, него јабука и у њу су заденуте новчанице биле и она је трипут преко главе овако [показује] и трећи пут би спустила. И владало је мишљење ко ухвати ту јабуку,

ако је нежењен ред је на њега да ће се ожени, ако је неудата, ред је на њу брзо ће се удати.

2.7. Обавезно је било венчање у цркви, а морало је да буде ово грађанско, тада су се звале, раније мало народни одбори, а после месне канцеларије. Црквено венчање обављао је поп обично у цркви, а некада је могло да венча и у селу. А обично је било у црквама венчање. Грађанска венчања у месним канцеларијама, ту је венчао одборник уз присуство матичара.

2.8. Она се облачила обично домаћом радиношћу одећа и исткана сукња ил' је исплетена сукња ил' хаљина. Ако су биле мараме, она је била украшена, обично су све девојке и жене носиле мараме, трудило се да та марама буде што лепша за тај дан и пригоднија.

2.9. Обављао се један, како ћу рећи, обред где се даривали млади, износили су се поклони. Ти поклони нису били материјалне природе, носила се флаша ракије, пита, можда нека флаша зејтина, килограм шећера и тако неки поклончићи. А сватови и законици су давали паре у јабуку. Владало је да мора да има пет јабука: ђеверска, старог свата јабука, сватовског домаћина јабука, барјактарова јабука и кумовска 'ко су имали, али ријетко јер тада кумови су се позивали за кумство кад се пород рађа. И овог војводе јабука. Стари сват је одређивао цену јабука, каже: „Ми, законици, даћемо на пример по хиљаду динара, ови законици ће дати по петсто динара, ови момци даће двеста педесет динара, сви остали, ви свадбари, даћете по сто педесет динара.“ И онда је ишао један од момака старог свата и те паре сакупљао и давао старом свату, стари сват звао снашу и младожењу и предавао им.

3. Радован Ђоровић, Дежева, 80, пољопривредник

3.1. Момак се звао ђувеглија. Барјактар је био неко од зетова. Био је и војвода, певали су:

Наш војвода воду пије,
за њим се барјак вије.
Наш је брале цвеће из кафане,
ваша је сеја ка пиле од врране.

3.2. Кад узимају девојку из њене куће:

Што хтесмо, ми узесмо,
ви устајте па не дајте,
рукаве нам поцепајте.
Благо нама, ето нам сватова,
воде лијепу девојку.

разо, разо, кићени сватови,
разо нама лијепа девојка.

3.3. Певали су на пример за жито кад баца:

Не бацај ми, снао, жито,
ниси ми га летос жњела,
три си воде прегазила,
коња ниси напојила.

И она сад посоли лонце и двори уз девера. Они је терају, зависи како где:

Шта је оно уз девера,
која ли је оно вера?

3.4. После би уводили снау у собу ђе су гости, свадбари, она са девером двори, сви су гости поседали, својта сва, она зађе и изљуби у руку свија редом и двори те госте све.

Снао наша, дико наша,
ми те знамо одакле си,
не прави се, снао, важна,
ми те знамо одакле си,
одакле си и чија си,
отац ти је самарџија,
мајка ти је лончаруша,
браћа су ти калајџије,
сестре су ти вретенарке.

То би је грдили, зафркавали, девојке би је зафркавале кад она двори око софре или око огња.

3.5. Даду снаи јабуку, најлепшу јабуку и ставе паре у јабуку и она трипут замане, прво једама па другима и треће кад звизне па гађа тамо. Кажу ако сватови нађу јабуку добро је. Има један мој комшија, како је бацила јабуку, изгубила се, нису нашли и тај је младожења умро није дуго прошло. То ако се изгуби, не нађе је нико.

3.6. Млада је имала шал, огртач и она је на коњу од толико сватова они кажу: „Ено је невеста црвена“. Зна се, она се алени, то је невеста.

Младожења обично лијепо одело, везене чарапе, капут, панталоне, само ручан рад, шајкачу сељачку, полувере или џемпере везене.

4. Хранислав Лешевић, Шестово, 86, пољопривредник

4.1. Они се договоре кад могу да је узму. Отац момков зове сватове с погачом и кило ракије, иде од куће до куће. Није то ко сада, него се с коњом ишло. Позове сватове све и кад све то позове, он позове његову својту, а од девојке њену.

5. Миланка Бабић, Зминац, 77, домаћица

5.1. То све окићено са цветовима. Купимо оно, имало три боје и правили смо ми послен. Неко купује, неко јок. Босиљак су стављали, по једну гранчицу.

Ој, девојко, пиле мало,
јеси л' ми се наспавало?
Нисам, Миле, ни минута
за тобом сам забринута,
забринута, замишљена,
кајно да сам испрошена,
па и 'ко сам испрошена,
нисам ваљда заробљена.
То су певали кад иду код ђевојке.

Ој, мој Миле, преко реке
да те волим поред неке?
Ја те волим против неке,
ја те волим а нећу те,
узми другу, убићу те,
да девојке момке бију
отишле би на робију,
робија је мала шала
убила би свог драгана,
убила би оно псето
што додија цело лето.

Дуга њива, кукурузи мали,
да знаш, мајко,
ко нам љубав квари,
цело село па и твоја мајка,
не да мајка да јој будем снајка.

Бог те убио, мајко стара,
што ме ниси школовала,
што ме ниси школовала,
боље би се ја удала.

5.2. И послен кад смо ћели да кренемо извела су ме браћа, ја изишла са свијем сам се руковала. Два брата, један напријед, један за мном и са свијем сам се руковала и изљубила у руку. Кад су ме браћа извела, тамо ђевер привео коња, имала сам ђевера доброг и мене браћа посаде и кажу: „Сагни се, Миланка, да пољубиш праг и да дарујеш праг“. Дадне ми паре да дарујем праг, на мој девојачки праг, родски праг.

Кад смо стигли доле пред кућу певали су:

Идете ли, летите ли,
кићени сватови?
Ми идемо и летимо,
лепу снају ми водимо.
И послен певају мене:
Колико си прошла
довде док си дошла?

Ој, свекрво шиљорога,
ко не будеш снајки добра
опадне ти оба рога.

5.3. Младожења није имао никакву улогу. Човека 'ко видиш, видиш, ако не у кућу га видиш. Човек је најзадња рупа на свирали, нема ту. „Њи гледај, а мене кад стигнеш“, да се не обрука снаша, да рекне спавалица ка ја кад сам заспала кад дошли да ме просе. Моја сестра послуже, ја заспала. Мало богати, само закуњала.

Ој, девојко, лутко бела,
код мајке си шећер јела,
код свекрве само проје
па кукај оба двоје.

6. Мејрема Жирчанин, Нови Пазар, 63, домаћица

6.1. Коњ је био окићен по пропису, исто ко сад оно кола. Имао је њишке. А то су оне округле од дрвета биле и цио је коњ био окићен тиме. Пешкир је имо завезан на ухо, а то су били они узде, имао је узде и на те узде су пешкири, руже праве, кадифе су биле, то је било најлепше цвијеће за свадбу. Босиљак, а ми не кажемо босиљак, то се зове фаслићан. И то би замирисало, кад би коњ ишо, то би замирисало траг, тад није имо мирис ниједан, е тај је фаслићан свака кућа имала. Нису имали украси оно да се младожења кити, нити млада, нити ништа.

6.2. Млада би се обукла у та' кат и испратили би је и отац и мајка, брат и сестра. Исти је обичај био ко и сад, ако има брата, брат ће је из-

вест, ако нема брата, амицин син је узме под руку и изведе. Обично млада плаче ко и данашње младе. У то време, причам моја мајка што је причала, млада не смије да плаче. Јер, каже, млада ако плаче, неће бит дуго у браку. Стезала се млада, мајка би јој причала: „Немој сине да плачеш“.

6.3. Узме Куран и узме јечмено брашно из црепуље. Млада би преполовила љеп. Тај Куран мора трипут да пољуби – на уста и на чело трипут. Млада не смије да дохвати праг доле и да згази на праг. То није смела ниједна млада, него је прескакала. Ако је висока, онда је морала да се савије и да прескочи праг. Трипут је љубила праг, и дан-данас је тај обичај, али не смије само да га згази. Млада би ушла у кућу, не би смела да седи док јој свекрва не каже. И млада мора да двори, али руке мора да овако држи на желудац [показује]. Овако на стомак је морала руке да држи и млада је стајала, стајала све док јој свекрва не каже, кад јој свекрва каже онда. Марамицу је морала да има, миљдини, тако се то звало. То је марамица и она је то овако поклопила миљдин [показује], у један длан држи миљдин, са другим дланом покрива миљдин. Кад каже свекрва: „Седни“, онда млада може да седне.

6.4. Кажу у то време срамота је да невеста буде присутна на свадбу где се веселе. У то време то је било посебно жене у једну собу, а људи у другу собу. И младожења чак није био код невесте, него само ког има, свекрву, заову, заовине девојке, углавном село цијело би се покупило, али углавном жене у једну собу, људи у другу собу. У то време срамота је било да се женско и мушко сретну.

7. Огњен Павловић, Слатина, 59, средње стручно образовање

7.1. Сват до свата, кум до кума,
а ђевери на свом месту,
сад је време да се крене за невесту.

То се пева кад оно хоћемо да кренемо по младу.

7.2. А код њих под шатор по селима нема служење алкохола, попију по кафу, по сок, и тамо једна просторија се одреди где ће да се поставе совре. Пре тога има округле совре где седе дванес људи и за дванес људи се сервира. И тамо бирјани се спремају, месо, пасуљ једу за свадбу. Значи, сви редом зађу. Дванес седи за једну совру, дванес за другу и како једни једу, иду у просторију тамо под шатор ће се игра, други седају и све тако. Конобари код њих тамо то се зове куварица што је или кувар, они кажу хашчиница или хашчија. Она тамо спрема то, има два човека који јој помажу, те сервирају. Тако се мењају доклен се сви не изређају из те друге совре.

7.3. Трепетљика трепетала пуна бисера,
ови наши бели двори пуни весеља.

То није муслиманска, то је српска песма коју су и муслимани нашега краја узели од нас и они су то, јер ми говоримо истим језиком, и они су то и од обичаја наших прихватили.

7.4. Рецимо певали су једну од песама тих народних:

Процветала бела лала,
расти, Радо, још си мала,
расти, Радо, добро већа
да порастеш, мало већа,
од пролећа до јесени,
ој јесени, ајде к мени,
ој јесени, ајде к мени,
хоће мајка да ме жени.

8. Биљана Танасковић, Ботуровина, 50, средња стручна спрема

8.1. То је флаша окићена и с једне и с друге стране и младина флаша и младожењина. Флаше су окићене природним цвећем, било којим, које има – босиљак или био које друго цвеће. Домаћини се сретну, нешто сад причају, попију трипут ракију, договарају се колко ће да прими сватова у кућу и размене здравице и флаше ракије.

8.2. Испред младине собе стоји њен брат, браћа, да би девер ушо код младе, мора да плати, онда иде то ценкање и сад кад брат приста не на ту цену, трипут мора да му даје паре, они се ценкају и три пута мора да се договоре, три пута зато што се с три прста крсти, симболише Свето Тројство. Он носи ципеле, прстен, паре ставља у ципелу да би је као жуљало да им буде све потаман. Млада састави руке и он иде од малог прста до великог и каже: „Девер снаји прстен даје, сна деверу руку даје“. И тако трипут и онда јој стави на домали прс леве руке. И девер јој обува ципелу, онда снаша је спремила деверу дар – пешкир, ставља пешкир око девера са десног рамена ка левом.

Ој, свекрво кукурога,
ко не будеш снаи добра
одбиће ти оба рога.

То кукурога – биће мирнија свекрва као бубица него раније, неће моћ да хуче роговима.

9. Даница Бабић, Баре, 81, домаћица

9.1. Барјактаре, подигни барјак,
да заклониш нашем брату лице,
оде има жене чињарице.

То би кад би ишли тамо за девојку, кад иду сватови то певају.

Чињарице су оне које праве чини. Учине ти веће јаде да не можеш да живиш са човеком па то ти је. Мене су направили, он отишо од памет. Сви сватови отишли, остали момци најзад и они гледају, и ова што је требала свекрва да ми бидне, кажу, из џепа извадила и за њима бацила, за њим тројицу. И овај младожења није дошао за совру да седне, него одмах у кревет отишо да легне. Погрешιο пут, отишо тамо по ујаку с коњом па се отуд вратио, јес богуми. Али која је направила, та је развалила.

9.2. Ја знам кад сам ћела да легнем са мужем, мене грдну срамота. Кад сам пошла да се удам и дође ми стрина и каже ми: „Ево, да ти дам ја два шећера, то да туриш за појас, за каницу и кад увече шћенеш да легнеш да извадиш и да поједете младожења и ти да вам живот буде сладак, волећете се до краја живота.“ Ал' нисам рекла то да он чује него у себе, али слатко оно појес.

10. Кибрија Никшић, Нови Пазар, 68, учитељица у пензији

10.1. После дан-два долазе сватови по младу. Обично би долазила тад по једна жена која би ушла да узме младу поред себе и пуно мушкараца.

Млада би обично излазила пред сватове у опреми коју је младожења донео, то су: димије, кошуља она везена, сад је зову свиленица и са дуваком, то је покров, црвени покров.

Мома се од мајке делеше,
корна се од корне корњаше,
мома се од мајке делеше [пева].

Ту има и мало македонског мелоса, односно овога косовског.

Опрости ми, мајко, мајчице,
ако сам ти нешто згрешила,
од данас сам тебе слушала
до сутра ћу да слушам свекра.

То је обично певано кад би одлазила девојка.

10.2. Испод руке иде погача с једне стране, а с друге стране иде света књига Куран, ставља се с десне стране, с леве стране хлеб. И узима се мушко дијете – наконче. Е, невеста, кад одлази и улази у кућу, нормално узима мед да буде све слатко, да њој буде медно и укућанима слатко. Нема код нас преношења преко прага. Она доноси са собом да стави кад попије, прво што кад уђе унутра обично нека из куће, млађа особа или блиска девојка доноси јој шербет, слатко, она скида своју обућу. У ципелама ставља паре. У ципелама је новац због тога што ће она да обује папуче. А код православаца да је жуља, да јој не буде све потаман, јер као не ваља кад јој иде све потаман. Углавном, новац је ту, онај ко њој да папуче, он узима тај новац, доноси јој се шербет, она ту даје новац, кафу и ту даје новац.

10.3. Кад се она доведе у кућу младожење, ту се врши обред венчања. И дан-данас као валидне књиге служе те верске књиге, јер раније није имало, него те верске књиге служе као валидне за склапање брака. И сад се то практикује, ја на пример кад сам се удала, ја се нисам верски венчала. Тад је било то комунистичко доба, било је само градских. Међутим, раније то је тако било. Није се ишло у џамију, жене није ни улазило у џамију да се тамо венча, него он је долазио код куће. На том венчању обично су два сведока, не може да је сведок женско, само два мушкарца код верског венчања. А сад је све мало отишло другачије, па се улази у џамију, па се врше венчања. Сад као каже, две жене за једног мушкарца као сведок. Али у то доба није имало, него само мушкарац. И на самом том чину венчања, сведоци се договарају колко вреди млада, ту се уговара сигурност невесте. То је такозвани мехр. Значи, они договарају се у случају неког разилажења колко младожења њој треба да исплати јер оне нису радиле, жене уопште тад нису радиле, она је била необезбеђена. И она мора да буде обезбеђена у случају разлаза. И то није било тако ни мало, ни веће, него да може да се снађе. Сад се све то практикује, сад су та верска венчања спектакуларна и слично, али има и то исто се уговарају. И то су доста интересантне ствари, где се жена на неки начин жели заштитит у случају да не дође до складног брака, него дође до размимолажења. Мушкарац је био у обавези и онда су ти џематски одбори водили рачуна и он је морао то да исплати. Разводио се једноставно, није морао да води бракоразводну парницу, довољно је било да трипут каже: „Пуштам те, пуштам те, пуштам те“, оде код хоце, и она није више његова жена. Мушкарац је одлучиво о судбини жене. Жена ту није имала никаквог права.

10.4. У димијама је дванес метара платна, и то не свакаког платна него најфинијег платна. Дванес метара је у оном доњем делу, то су димије. А имају и тумажлије – то је шест метара, то је већ она кућна варијанта, а ово је она свечана варијанта. Има кошуља, то је около све

наплетено, то су ојице и овуда око рукава. Овде у граду се звала плетена кошуља, а на пример, код сеоског становништва је зову свиленица јер материјал онај који је, он је специјално ткан, попут индијског платна, само је финији од индијског платна. Рукави су подужи ту је та ојица, то је наплетено са иглом, обично то су цветови у разним бојама и састављени све около. Те димије, па свиленица горе, а одозго јелек, то се зове кат. Е у томе је невеста излазила. Сад је ово модерно, па ове венчанце и згоде. И кад би изашла, тад обично, зависи од имућства, обично би била накићена златницима, шорвани и безлије. Е сад имало је имућнијих кућа где би млада носила фес на глави. Не фес онај мушки, него са ове стране ко капица [показује], али она је сва била у оним ситним златницима, рубица и хајрица ситни златник. Од накита послен наруквице су биле, бисер се стављо, све зависно од имућног стања.

10.5. Храна би се служила, обично то није било ко данас, него велика софра по десетак-дванест жена би село. За ту прилику би се ангажовале посебне жене, оне су имале свој назив – ашчије, оне су се специјализовале биле за то да само спремају весеља, значи храну за весеља су спремали. То би било некад у бољим и богатијим кућама, та весеља су трајала по неколико дана.

Ту је обично ишла она песма:
 Трепетљика трепетала пуна бисера,
 ај, ови наши двори пуни весеља,
 што у двору замор стоји, шта оно веле,
 ај, оно мајка сина жени па се веселе.
 Сви се редом весељаше, мајка највише,
 ај, довели јој ђул-невесту, ђулом мирише.

Углавном су песме као што су код православаца, тако су били и код муслиманског становништва у граду. Истих тих песама, само су се мењале у неким називима у стиховима. Иначе на овом подручју апсолутно исте су се песме певале.

Мајка Меха лудог оженила
 и луда га у ђердек спремила.
 Кад се Мехо нашо код дјевојке,
 он заплака, тражи стару мајку.
 Њега тјешу под дувак дјевојка:
 – Немој плакат, мој јадни Мехо,
 јер сам теби нешто донијела:
 у њедрима дуњу и јабуку,
 дуњу гризи, јабуку мириши.

11. Драго Тиосављевић, Дежевски Пут, 72, пољопривредник

11.1. У ливади под јасеном
вода извире,
вода извире.
Ту се шеће лепа Ката,
ај, воду захвата.
Момче јој се с брега баца
златном јабуком,
златном јабуком,
узми, Като, узми, злато,
хеј, златну јабуку [пева].

То је покојни деда певао ту песму.

11.2. Сади јелу за недељу,
јело, јело,
па ја одох за годину
јело, јело,
кад ја одох за годину
јело, јело,
јела беше заливена,
јело, јело,
ал' јој грана саломљена,
јело, јело.
То би на свадбе певали.

12. Лазар Глишовић, Косуриће, 70, средње стручно образовање

12.1. А сватови су се препевавали, еве ти пример из једног села што знам кад је било у Цоковиће, а друга је долазила из Цоковића у наше Косуриће село, па смо певали онамо њима да им задајемо јаде и муку:

Цоковиће, село мало
дабогда се обривало,
Косуриће, село уже,
у тебе су расле руже,
расле руже и борови,
ускоро ће Пазар Нови.

12.2. Она узне сито и со и прво треба да се трипут okreће око огњишта и да соли, а ми би јој певали песму:

Соли, соли, не пресоли,
купили смо доста соли.
Па би она после бацала жито:
Да роди пшеница бјелица,
да буду здраво дечица,
да бог да нафаке, здравља,
берићета и свакога добра
до милога бога.

13. Стојадинка Тиосављевић, Цоковиће, 78, домаћица

13.1. Кад би пошли за девојку, па поседају гости, сватови сви поседају и онда ови што су домаћи, они сватове с леђа се сакрило и вежу, протну конопац, каиш онај на леђа има од јакне и свежу за ону јакну и кад опет да се дигну да иду, они не море да се дигну, свезани.

Послен кад уведу до пред кућу, млада узне сито и у сито пшенице и она трипут баца жито ка кући, једанпут напријед, једанпут назад па ијопет напријед и онда узне то сито и баци на кров. И онда дадну наконче, злала и она трипут га окреће и сва трипут га љуби, на десну страну га окреће и онда овај дадне наконче мајки и дадне дар што му је донијела поклон и онда уведу је у собу у кућу ће су лонци, ће је кувано јело и онда дадну соли и шећера и онда јој певају песму:

Тури соли, соли,
снао, не пресоли,
купили смо товар соли,
тури снао шећера
да биде слађа вечера.

И онда свекрва седи и турила капу, мушку капу на крило и онда сна седне свекрви на крило да би јој прво дете родила мушко.

13.2. Е, онда певали су пјесму ђеверу зетови и сестре тог младожење, њини људи и онда певали су снаши:

Ој, ђевере, калопере
води снау нек ти сере
и понеси зобницу
нек обрише гузицу
и понеси чичак
да обрише пичак.

13.3. Мараме су се некада везале на врх главе, а тек касније под браду. Везени полувери, џемпери, везене сукње, везене чарапе, чарапе вунене до колена црне везене и стари опанци.

14. Миломир Глишовић, Косуриће, 60, средње стручно образовање

14.1. Кад снаша излази из куће, ако у том селу има пуно девојака, снаша обично повуче ногу преко пода и то је значило и да се друге девојке удају из тог села. То сам приметио, па сам питао, мислио сам да снаша не може да хода, али то је традиција да снаша повуче ногу.

И онда кад иду сватови, успут кад крену, некад су имале пушке па су пуцале, оне старинске. Сватови су певали, тад почиње весеље, прво иду напред, на пример, сватове води барјактар, а за њим иду момци, то су момци од старог свата или од домаћина и они иду напред да се виде такозвани барјак и иду путем у правцу одакле су дошли. И кад долазе тамо преко села, свугде где има, изашао би народ да поздрави младу, младожењу и махали би, а домаћин који жени сина увек би нудио ракију гостима који су поред пута да му честитају снау. Онда кад се приближе кући, ти момци од старог свата и од домаћина, одвојили би се напред и ишли би за муштулук. То су муштулугџије. И они дођу са коњима, они би разиграли своје коње и стигну до испред капије младожење и онда су певали једну песму:

Стари сват бога моли, амин.

Домаћин бога моли, амин.

Па се вратили тамо да сусретну сватове па би то исто тамо певали, па би се опет вратили код гостију.

15. КУД „Рас“, Нови Пазар

15.1. Пољем се вије Хајдар делија,
по равну пољу на врану коњу.
Гледа га Ајка са градских врата,
Хајдер делија и перје твоје,
перје ме твоје по граду пење,
твоје ме косе по пољу носе.

15.2. Након овога мушкарци певају девојкама:

Хаџина Фата, изађи на врата,
да ти видим русе косе
јер су за мене.
Девојке им одговарају:
Мангупе мио,
што би бољи био
у бербера огледало
јеси л' видио?

[чланови изводе песму уз кореографију]

16. Амра Маљевац, Нови Пазар, 33, економиста

16.1. Главна јенђа каже: „Дајте ми снашу да је видим.“ Свекрва јој простире пут материјалом од сатена, кад креће до гостију. Иза младе иде неудата девојка и купи тај сатен који остаје код ње. Снаха носи ношњу и има мараму у руци и после мора да љуби руку свекрви, а неке покретима руку казују да то не желе. Док јенђе пију кафу, снаха двори и ћути, оне је одмеравају и двори их. После тога зову девера и стављају му столицу да седи насред собе, доноси прстен и ципеле. Она стоји и саставља дланове и убацује прстен, свекрва понавља молитву, три пута треба да понови то. Црвена марама се ставља преко невесте, обува ципеле. Свекрва баца бомбоне, леблеблије и ситне динаре. Сви купе, снаха склања мараму и дају јој пешкир који ставља деверу око врата. Доноси слатко, шербет, девер спушта паре. Пресвлади се у венчаницу, виде је и одлазе јенђе и девер. Брат изводи невесту из куће.

17. Јасмина Ћосовић, Нови Пазар, 48, домаћица

17.1. Тај девер што прстенује улази, носи прстен, ципеле, бомбоне које баца на младу после, леблеблије. И ту исто пију кафу, шербет, све се дарива. Попију кафу, стављају паре, попију шербет, стављају паре. Прстенски девер је прстенује, он је окреће од изласка сунца до заласка трипут. Невеста ставља оно руке спојено, он јој ставља прстен од најмањег прста, чини ми се, трипут и ништа не прича. Прстеном иде од најмањег прста па послен враћа. Она је окренута ту цијело време и четкија јој на главу. Четкија је марама црвена, ко дувак црвени. У кат је и кад излази из куће, покривена је том марамом.

18. Султана Тиосављевић, Врболази, 78, домаћица

18.1. „Ајте, ајте, сватови!“ И онда кад иду сватови, они то певају. Иду са коњима, са заставом. Изишла једна жена на врата и донела дар, кошуљу. „Помаже Бог! – Бог ти помого! – Срећно ти весеље, домаћице! – Хвала, да си жив и здрав. – Ми смо дошли и довели смо нашу лепу снајку за нашег лепога ђувеглију.“ И она свекрва узме ону кошуљу и ставља на узду, рашири и ономе коњу свеже оде, овако овудије [показује]: „Домаћине, сретно ти весеље, све ти сретно и весело било у кући ти мушка дечица.“

18.2. Покупу се жене оде и остане нека девојка да умјеси погачу, неудата. Да снаша ту погачу поједе. И узне те угризе те погаче и вичу јој: „Тури за појас“, демек кад роди дијете, да се брже дијете роди (од тога нема ништа). И она грдна једе. И она угризне и тури ту за појас и вичу: „Немо' то да изгубиш.“

18.3. Дадну јој злала и вичу: „Окрећи то дијете надесно, немој на лево.“ Надесно окреће га и љуби га у образ да се роди мушко дијете и да пође напред у кући. И оно дијете како га окрене, љуби га ту и ту [показује] трипут и дадне оној што јој га дала и извади и дадне дар, дарује и злале се зове, нема на име више. Кад подигне то дијете навис и изљуби и дадне том детету нешто, неко чарапе, неко џемпер, неко кошуљу, како ко. Носи оно жито и сито, тури ту овас. Баци, кажу, снао, да бидне нафака. Она трипут фију наврх куће горе, али снаша нема да говори, то је срамота било. Е, бацила, е, сад је зетови зајебавају: Баци сито, баци сито, баци сито, а нека грдна не зна. Раја је бацила, оно сито праааа, оде, а сито не би требало да се баци, али не зна. Свекрва је то полудела, демек бацила и нафаку. Е, сад је поведу доле снашу три лонца соли ту има, шећера има и они је окрећу и певају:

Соли, соли,
не пресоли,
купили смо
товар соли.

Имао је на пример купус, осоли купус, тамо друго паприкаш. Па се опет окрени трипут тако, водите снашу, они сви за снашом. Богами зетови понекад хоће да је уштипну, понеко хоће да је пољуби, али ђевер са шњом брани је. Ђевер брани, узо једну мотку и ко му дира снашу, богами, опали га добро.

19. Вукомир Глишовић, Косуриће, 81, пољопривредник

19.1. Дођоше, долетеше,
добар глас донијеше,
добру снау доведоше.
Кад доводе снашу у младожењину кућу, те певају:
Ајде, ајде, снао наша,
улицу смо обрисали
и босиљак засадили.

20. Радмила Нићифоровић, Постење, 70, домаћица

20.1. Даље иду ка момковој кући, тамо је свекрва дочекава на врата. Прво иде, долазе три момка да ишту муштулук и један носи пушку. Кад опали пушку пред кућу, то је ожењена кућа. И они ишту муштулук: „Ево, иде ти снаа, да иштемо муштулук“. Е, свекрва је тад даривала или назувке или чарапе, како је била богата. Ако је била богата – чарапе. Назувци су оно кад се плете за наглавак. И она то дарује те што узму муштулук, они се враћају. Стижу сватови и кад снашу скидају са коња двојица, јер снаша мора да јаше, нема пешке. И они је скидају двојица са коња, а свекрва пева:

Дођоше, долетеше,
добру снајку доведоше,
да нам буде сретња, здрава,
да им децу родиш здрава.

Свекрвице, наша сам ти згоду
свако јутро да доносиш воду.
Ако будеш срдита и љута,
ти донеси и по пет-шест пута.

Или варијанта:

Свекрвице, наша сам ти згоду,
двије кофе да нам носиш воду.

20.2. Венчана се одећа чувала из цркве ради болести, ако некога сугреб, то је некада, сад копривњача. Тад се намаже том венчаном кошуљом или сукњом, или нечим венчаним, углавном се венчана одећа чувала ради лека, и то се баци на кров и ујутру нема ништа од сугреба и жива истина.

21. Јела Илић, Гошево, 71, домаћица

21.1. Свекрвице, иди се нареди
ако нећеш више,
висићеш о греди.

22. Стојадинка Миловић, Постење, 79, домаћица

22.1. А имало је поједине, цвеће има у пролеће, направи венац снаши и цвеће обично по глави, плетенице оде исплете [показује], а окити главу са цвећем. А зими нема, оно мараму.

23. Бојан Радовановић, Нови Пазар, 46, погонски инжењер машинства

23.1. Носили су и Срби шајкаче, шубаре, носили су и Срби фесове, али то су носили имућнији Срби. Једина је била разлика што су Срби носили перо које је горе на десној страни, падало је на десном уву, а муслимани су носили на лево.

23.2. Санџачка ношња мушка свадбена, то ти је беговска ношња. Носили су доле вунене панталоне, доле се носиле црне ципеле, то што се тиче градског живља. Сеоски или онај мање материјално способан, они су носили белило, значи бела кошуља, беле панталоне и носиле су се доста у то време чалме. Чалма – то је марама која је била дугачка од четрнес до шеснес метара.

24. Даут Кучевић, Нови Пазар, 64, пензионер

24.1. Запевала сојка птица,
мисли зора је,
аман, аман, мисли зора је.
Устај, Фато, устај, злато,
спремај дарове,
аман, аман, спремај дарове.
Ја сам млада и сирота,
немам дарове,
аман, аман, немам дарове.
Кад си млада и сирота,
што се удајеш,
аман, аман, што се удајеш?

Удаје ме стара мајка,
нисам ни знала
аман, аман, нисам ни знала.

25. Рамо Броња, Рамушево, 54, средње образовање

25.1. Једна од песама, старија оно певало се:

Опклади се момће и девојће
да спавају, да се не дирају,
момће даје седло и ђогата,
а девојће ланћић око врата.
Кад је било око пола ноћи
проговара лијепа девојка:
– Окрени се, не окренуо се,
пољуби ме, не пољубио ме.
То рекоше па порекоше.

То на свадбама се пева. То је било раније, сад овија новијега пева се пуно, кад дођу пријатељи код младе и код пријатеља на весеље пева се оно песма:

Запевали ноћас сви,
удаје се моја кћи,
у очима суза сија,
буди срећна, бићу и ја.

То иде од оца младе, наруђује песму за пријатеље и за младу. Друга песма:

Као да је јуче било,
кћери моја мила,
од колевке прве ријечи
кад си говорила.

Ово сад све новије и новије песме, данас је ћујеш, сутра је нема, али тако је то, омладина и тако.

26. Зариф Хаџимуратовић, Нови Пазар, 79, кројач

26.1. Брачни кревет окићен разним ружама, свим тим и спремљена је једна мала мини софрица, где има да се послужи младенци и ту долази у обзир и пећење јагњеће, телеће, говорим овамо с наше стране, код вас има свињскога, онда слатко, торта, има торта посебно за њих

двоје, онда разне пите, колаћи разни. И момак скине дувак девојци. Девојка држи дувак на лицу све док јој момак не макне, кад јој момак дигне за врат дувак, онда послен седну да конзумирају храну, помало једно другом даје у кашикицу било шта слатко. Послужују једно другом храну и кад завршу са обредом, онда послен се спрему на спавање и тако се заврши та њина церемонија до сутра.

27. Радмила Бабић, Баре, 46, домаћица

27.1. Направили они мени кревет кад сам ја била дошла, и то прави зет кревет. И он направио, постељину спремио, све. И поче по оном кревету да се ваља, вако да се преврће по кревету [показује рукама] и они вичу: „Повањај, повањај да се роди мушко дијете.“ Да не буде оно затегнут кревет, него да буде растурен као да је неко спавао.

Извори илустрација

- Сл. 1. Простирање црвеног сатена, власништво Амре Маљевац.
- Сл. 2. Прстеновање невесте, власништво Амре Маљевац.
- Сл. 3. Шеријатско венчање, власништво Амре Маљевац.
- Сл. 4. Ручно рађена венчаница од конопље, власништво Радмиле Нићифоровић – архив аутора.
- Сл. 5. Нануле и колан, власништво Кибрије Никшић – архив аутора.
- Сл. 6. Свиленица, власништво Кибрије Никшић – архив аутора.

Wedding Songs and Customs in Novi Pazar and Surroundings

Anja Glišović

Summary

The article presents traditional wedding songs and customs, collected in 2018, during field research in Novi Pazar and surroundings, in the Raška District of south-western Serbia, when 34 people were interviewed.

Wedding ceremonies of Serbs and Bosniaks/Muslims have some similarities as well as differences. There are several identical rites, e.g.: the gathering of wedding guests at the groom's house, the fetching of the bride to her father-in-law's house, the return of wedding guests to the groom's house with the ceremonies and festivities connected with it, and the rites that the bride performs there, the actual marriage ceremony, and the first wedding night. Various rituals performed by the bride in the new home were intended to ameliorate the general growth of the home and the well-

being of its family members, to advance happiness and fertility in the marriage and in the household, and magically influence the birth of male children.

Folk songs that were sung during the ceremony were an accompanying part of the rituals and aimed at glorifying a bride or a groom. Some songs intended to produce ritual laughter and mocked bride's or groom's appearance, their origin, or ritual actions they performed. In the Orthodox population, the actual wedding ceremony was performed by a priest at a church or a monastery and/or in a local community, and in the Islamic population, the Shari'a wedding was held in the groom's house, but nowadays it is performed by an imam at a mosque.

A wedding costume consists of several traditional garments. The Muslim brides wore long Turkish salvar (trousers), silk shirts, silver belts, fez, wooden mules; the Serbian brides wore embroidered skirts, sweaters and scarves. Serbian men's traditional dress consisted of boiled wool trousers, embroidered shirts, sweaters, shepherd hats (šubara); and Muslim men's attire included wool trousers, fez, shirts, waistcoats.

Keywords: Novi Pazar, wedding ritual, folk songs, folk customs, Serbs, Bosniaks/Muslims

МА Ања Глишовић
Министарство одбране Републике Србије
Медија центар „Одбрана“
Е-пошта: anja.glisovic@hotmail.com

Примљено: 17. 5. 2020.
Прихваћено: 4. 6. 2020.